EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A JOGERŐ HATÁSAI ÉS HATÁRAI, AVAGY A VÁLTOZÓ JOGERŐFELFOGÁSSAL KAPCSOLATOS ELMÉLETI KÉRDÉSEK A MAGYAR BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGBAN

Doktori Értekezés Tézisei

DR. ERDEI-KIRÁLY ESZTER

TÉMAVEZETŐ:

DR. ERDEI ÁRPÁD
PROFESSOR EMERITUS

KOÓSNÉ DR. MOHÁCSI BARBARA
EGYETEMI ADJUNKTUS

BUDAPEST
2026

I. A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT BEMUTATÁSA A JOGERŐFELFOGÁS TÖRTÉNETI VÁLTOZÁSÁNAK TÜKRÉBEN

A jogerő nagy múltú – már a római jogban ismert – intézménye az európai vegyes rendszerű büntetőeljárásokban alapintézménynek számít. Ennek ellenére a hazai kodifikált büntető eljárásjog 1896-ban kezdődő történetének első százhúsz évében egyik eljárási kódexben sem található kísérlet a jogerőfogalom meghatározására. A 2017. június 13-án megszavazott új büntetőeljárási kódex (a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény; a továbbiakban: IV. Be.[1]) az első, amely a jogerő fogalmát meghatározásra érdemesnek tekinti. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az elméletben ne kristályosodott volna ki a fogalom tartalma, és nem alakultak ki a jogerő jellegzetességeire vonatozó tanok és nézetek. Tény azonban, hogy a „kodifikálatlanság" kiváló táptalaja volt a jogerő eltérő értelmezéseinek. Balgaság lenne viszont azt gondolni, hogy a kodifikálás önmagában érték – *jót s jól*, ebben állna a titok. Kérdés azonban, hogy ebben a titokban az új kódex kodifikátorai beavatottak voltak-e.

Kutatásomban alapvetően a jogerőfelfogás *változását* veszem vizsgálat alá. Ehhez a korábbi szabályozás(ok) – vagy annak hiánya – és a kapcsolódó elmélet feldolgozását és ismertetését követően a hatályos törvénynek mindenekelőtt *közvetlenül* a jogerőre vonatkozó rendelkezéseit kell górcső alá vennem. A vizsgálódásom kiterjed továbbá olyan, a jogerővel távolabbi kötődést mutató intézményekre is, amelyek ugyan csupán *közvetett*, de jelentős hatást gyakorolnak a jogerővel kapcsolatosan szükségszerűen kialakítandó új dogmatikára és elméletre.

A jogerő az *általános felfogás* szerint a bírói határozatnak a jog által megállapított tulajdonsága, amely az ügy lezárását eredményezi. A jogerős határozat rendes jogorvoslattal többé már nem támadható**,** véglegessé válik, tehát nem lehet megváltoztatni, és végrehajtható lesz. A benne foglaltak nemcsak a címzettekre, hanem mindenki másra nézve is kötelezőek, irányadóak, bizonyító erejük van és igaznak tekintendők.

A büntetőeljárásban részt vevő hatóságok közül kizárólag a *bíróság* határozatai képesek a jogerőre. Az eljárás lezárására ugyan már a vádemelés előtt sor kerülhet, a nyomozó hatóság és az ügyész határozatai mégsem eredményezik az ügy véglegesnek tekintett eldöntését. Ez nem azt jelenti, hogy ezek a határozatok ne váltanának ki *joghatásokat***,** illetve hogy a bennük

[1] Hatályos büntetőeljárási törvényünkre a szakirodalomban sokszor – még mindig – új Be.-ként hivatkoznak. Tekintve, hogy lassan 10 év telt el az elfogadása óta, és nem lehetetlen, hogy nemsokára készül egy (valóban) új kódex, az anakronizmus csapdáját elkerülendő az aktuálisan tárgyalandó büntetőeljárási törvény azonosítására a régi Be. – új Be. megnevezés helyett a római számmal történő megjelölést alkalmazom.

foglaltak ne lennének kötelezőek a címzettekre nézve, az ügyész vagy a nyomozó hatóság általi eljárásmegszüntetés azonban nem akadálya a büntetőeljárás folytatásának.

A jogerő szoros kapcsolatban áll az olyan jogorvoslatokkal, amelyek elbírálása a szervezeti hierarchiában a magtámadott határozatot hozó bíróságnál magasabb szinten elhelyezkedő fórum hatáskörébe tartozik. Ebből következően a jogerő kizárólag hierarchikusan felépített, *többszintű bírósági rendszerben*, és *devolutív hatályú jogorvoslat* mellett értelmezhető. Ez a magyarázata, hogy az angolszász típusú jogrendszerekben [ahol a büntetőügyeket laikus esküdtekből esetileg összeállított testület (*jury*) dönti el, amelynek nincs felettes szerve, ahová az ítélet ellen fellebbezéssel lehetne folyamodni] a klasszikus kontinentális dogmatika szerinti jogerőfogalom meg sem jelenik.

A jogerő intézménye mesterséges, a jog által kreált – H. L. A. Hart példája nyomán másodlagosnak [2] nevezhető – szabály, amely a bíróság ítéletéhez a büntetőeljárás többi szereplőjének az aktusaihoz képest azt a többlethatást fűzi, ami által az abban foglaltak véglegessé és vitathatatlanná válnak, ítélt dolgot teremtenek (*res iudicata* hatás) és kiváltják a többszöri eljárás (*ne bis in idem*) tilalmát.

A kontinentális vegyes rendszerben a büntető igazságszolgáltatás célja a *törvényesség* adta kereteken belül az *igazság* elérése, valamint az *igazságosság* megvalósítása. A jogerős bírósági határozattal szemben mind a társadalom, mind a jog azt az elvárást támasztja, hogy megfeleljen ezeknek a követelményeknek.

Az igazság létét, illetve megismerhetőségét egyes filozófiai iskolák tagadják, illetve relativizálják, míg mások elismerik. A filozófiai vitákban történő állásfoglalás nélkül abból a tételből érdemes kiindulnunk, hogy a büntetőeljárás, illetve a büntetőeljárási *bizonyítás* alkalmas az igazság elérésére, avagy másképpen fogalmazva, az igazság megállapításának egyik feltétele a bizonyítás[3]. A nyomozó hatóság vagy az ügyész által megállapított tények, a terhelt vagy a tanú vallomása egybeeshet az igazsággal, ám a jog kizárólag a *bírósági* ítéletet (határozatot), az abban megállapítottakat ruházza fel a jogerő révén az *igazság erejével* (ti. az ítélt dolgot igaznak kell tekinteni, *res iudicata pro veritate habetur*), valamint további *jogerőhatásokkal***.**

Egyes szerzők (például Király Tibor[4]) szerint az „igazság” kifejezés „jogi” jelzővel ellátása a fogalommal való visszaélés és relativizálja az igazságot. Ezzel szemben mások

[2] H. L. A. HART: *A jog fogalma*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995. 167. o.
[3] ERDEI Árpád: Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2018/3. 7. o.
[4] KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 222. o.

(például Erdei Árpád[5]) a büntetőítéletben megállapított igazságot „jogi igazságnak" tekintik abból kiindulva, hogy a bírói ítéletben deklaráltakhoz a jogerő kapcsol *jogi hatásokat***.** Az mindenesetre tagadhatatlan, hogy a bírói határozatban deklarált igazság a jogerőnek köszönhetően válik jogi véleményből joghatásokat kiváltó *jogi ténnyé***.**

A jogerő fokozott tiszteletét – ahogy Finkey Ferenc[6] rámutatott – a francia forradalom időszaka hozta magával annak hatására, hogy addig az abszolút uralkodók maguk osztogattak újrafelvételi engedélyeket (*lettres de revision*) a jogerős ítéletekkel szemben – természetesen a saját kegyeltjeik javára, vagy éppen ellenfeleik kárára (ily módon a büntetőeljárást a velük való leszámolás eszközéül használva). Ez olyan visszatetszést váltott ki, hogy az 1791. évi alkotmányozó gyűlés egyenesen eltörölte a perújítást azon az alapon, hogy a bírói ítélet megváltoztathatatlansága erősebb érdek, mint az igazság maga („*L'autorité de la chose jugée est plus forte, que la verité meme*.").

Az ítélkezés feladatát egyelőre még nem gépek, hanem esendő emberek látják el, akik a legnagyobb tudás, körültekintés, lelkiismeretesség és szakmai tapasztalat ellenére is hibázhatnak. A jogorvoslatok lehetőséget teremtenek a bírói döntések hibáinak korrigálására, mint ahogy azonban Hart is rámutat, nem lehet minden egyes szabály megsértésének a kiigazításáról szabályokkal gondoskodni.[7] A jogerő intézményét azon igény hívta életre, hogy egy bizonyos ponton – akármilyen végkimenetellel is – a büntetőeljárás véget érjen, a meghozott döntésben bízni lehessen, irányadóvá váljék, és akire nézve döntést tartalmaz, a véglegességébe belenyugodjék. Ezáltal a jogerő a *jogbiztonság* egyik alappillérévé vált.

A jogerő feladata, hogy az igazságosság és jogbiztonság követelményét összhangba hozza – a jogbiztonság elsődlegessége alapján. A jogerős határozatok megváltoztathatatlansága és irányadó volta alapvető alkotmányos érdek. A büntető hatalom törvényes és igazságos gyakorlása azonban a jogállamnak kötelezettsége. Mindez a perújítás hirtelen felindulásból történt 1791-es eltörlését követően Franciaországban is világossá vált, s az néhány éven belül vissza is szivárgott a francia jogba. Az esetleges bírói hibák, tévedések korrigálása, és az elkövetőnek a törvénnyel összhangban álló megbüntetése érdekében ugyanis *kivételesen* szükség van a jogerő *feloldására*, szigorú feltételek mellett igénybe vehető hatékony eszközök, ún. rendkívüli jogorvoslatok útján.

---

[5] ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 51. o.
[6] FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer, Budapest, 1908. 537. o.
[7] HART (1995) 167. o.

Addig azonban, míg ezekre sor nem kerül, illetőleg ha a rendkívüli jogorvoslatokra (már) nincs lehetőség, a jogerős ítélet hatályban marad, az abban foglaltak kifogástalanságának vélelme él, s – ahogyan Hans Kelsen fogalmaz – „[m]inden más vélemény egy állítólagosan fennforgó ellentétről jogilag irreleváns".[8]

A jogerő intézményének gyökereit a római jogban lelhetjük fel. Eredetileg kifogásként jelent meg (*exeptio rei iudicatae)*, amely – miután a perben ítélet született, s az felemésztette a keresetet – csupán ugyanezen kereset újbóli megindítása ellen védte az alperest. Ennek hatályát a jogtudomány idővel kiterjesztette: a bírói ítélettel egyszer eldöntött kérdés többé semmilyen viszonylatban nem volt peresíthető. Ezt juttatta kifejezésre a *res iudicata pro veritate accipitur* tétel, amely szerint az ítélet tartalmát – még ha téves is – a továbbiakban irányadónak kell tekinteni.[9]

Ha visszanyúlunk a középkorig a hazai jogfejlődésben, bár a jogerő intézménye expressis verbis nem létezett, hatásainak létére utaló jelek felfedezhetők. Az 1222. évi XXVIII. törvénycikk például arról rendelkezett, hogy ha valakit törvényesen elmarasztaltak, az ítélet végrehajtása alól ne lehessen hatalmi alapon mentesülni.[10] Az 1518. évi (bácsi) VI. törvénycikk 1. §-ában megjelenik a bírói határozatok véglegessége és végrehajthatósága.[11]

A jogerő hatásainak egész tárházát lehet azonosítani Werbőczy István *Hármaskönyv*ében (a *Tripartitum*ban), a korabeli Magyarország jogi szabályainak és szokásjogának 1514-ben kiadott gyűjteményében. Megtalálható benne a *végrehajthatóság* (Második Rész 55. Czím: A főbenjáró ítéletről és a végrehajtása soráról 1. §)[12]*;* a *res iudicata* hatás (Második Rész 56. Czím 2. §)[13]; de a *ne bis in idem* szabály is (Második Rész 70. Czím 4. §)[14].

A jogerő fogalma, nemei, hatásai az évszázadok során kristályosodtak ki a tudományban, s talán régi múltjának köszönhetően a törvények változása nem érintette a jogerő alapvető

[8] Hans KELSEN: *Tiszta jogtan*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 48–49. o.
[9] FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*. Brósz Róbert és Pólay Elemér tankönyvének alapulvételével. 14., átdolgozott és bővített kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 186. o.
[10] „Ha valaki törvény renden elmarasztatott, senki a hatalmasok közül meg ne oltalmazhassa azt."
[11] „És a birói határozatokat végleges eljárással és eredménynyel kell végrehajtani."
[12] „Ugy hogy az itélő levél erejénél fogva az ilyent, rendes birája vagy ennek a végre kiküldött embere, a jószág birói elfoglalása után mindenkor, az elfoglalás előtt pedig az itélő levél keltének napjától számított egy teljes év leforgása alatt, a hol megtalálhatja és megkaphatja, személyében letartóztathatja, befoghatja, birájának kezébe adhatja és szolgáltathatja, hogy ez a büntetést, melyet a jog e részben kiszabott, rajta végrehajtsa."
[13] „Mert azután [ti. az ítélet alapján elfoglalt javak és jószágok örökösök általi visszaváltására kitűzött határidő lejárta után] azok a javak ítélt dologgá válnak, és a bírónál s az ellenfélnél fognak mindaddig maradni, míg az elmarasztaltnak királyi kegyelemmel, vagy talán pörújítással segítség nem nyújtatik."
[14] [A patvar harmadik jelentése]: „...mikor valamely peres ügy törvényes eljárás után befejezéshez jut és valaki azt a fejedelem kegyelme és perújítás megengedése nélkül, másodízben újból feleleveníti, akkor az legott patvarkodást követ el."

dogmatikai összefüggéseit. A hazai elmélet is foglalkozott a jogerővel, a XIX. század végének és a XX. század elejének eljárásjogi tudománya – ha nem is a legnagyobb és legteljesebb körűen – figyelmet szentelt neki a tankönyvekben és a kommentárokban is.

Első kodifikált büntetőeljárási kódexünkben, az 1896. évi XXXIII. tc.-ben (a továbbiakban I. Bp.) a jogerő explicit törvényi szabályozása nem jelent még meg, a jogintézmény bizonyos sajátosságai azonban *implicite* kiolvashatóak voltak a törvény egyes rendelkezéseiből. A *végrehajthatóság* egyértelműen az ítélet jogerőre emelkedéséhez kapcsolódó hatás volt.[15] *A* jogerő *res iudicata* hatását mutatta, hogy egy bűncselekmény tárgyában korábban született jogerős ítélet eljárási akadályt jelentett és vádtanács általi eljárásmegszüntetést,[16] tárgyaláson pedig bíróság általi felmentést[17] vont maga után. A jogerős ítélet *bizonyító erejére* utal az a szabály, hogy a vádlott korábbi elítéléséről szóló ítéletet (mint okirati bizonyítékot) a főtárgyaláson fel kellett olvasni. A *ne bis in idem* hatás a perújrafelvétel szabályaiból derül ki, amelyek a nyomozás, illetőleg a vizsgálat során hozott nem jogerősen megszüntetett eljárás folytatásának lehetőségéről szóltak. A *részjogerő* léte a részleges felülbírálat szabályaiból következett: a felülbírálat csak az ítélet fellebbezéssel megtámadott rendelkezésére szorítkozott,[18] s a fellebbezés bejelentése az ítélet fellebbezett részének jogerőre emelkedését felfüggesztette.[19] Az ítélet fellebbezéssel nem érintett része nem esett revízió alá, s ily módon részjogerőre emelkedhetett.

A büntetőeljárás lezárására az I. Bp. alapján sor kerülhetett a nyomozási, a vizsgálati, illetőleg a bírósági szakaszban. A nyomozás során, a királyi ügyészség vagy a rendőri hatóság főnöke általi eljárásmegszüntetésnek nem volt jogereje – az csak a bíró által hozott ügydöntő (ügyet lezáró) határozatokhoz fűződhetett. A vizsgálati szakaszban az eljárást védelejtés esetén a *vizsgálóbíró*, egyéb okból a *vádtanács* szüntethette meg. A vádlott bűnösségét csak a bíróság mondhatta ki ítéletében a tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményeképpen, a vádlott halála vagy ügyészi védelejtés miatt eljárásmegszüntető végzéssel, ha pedig a vádlott bűnösségét egyéb okból nem lehetett megállapítani, felmentő ítélettel fejezhette be a büntetőeljárást. Tárgyalás tartása nélkül bűnösséget kimondani nem, de büntető paranccsal büntetést alkalmazni jogosult volt a bíróság (és a végrehajthatóság hatása a büntetőparancshoz is társult[20]). Ahogyan Finkey Ferenc is fogalmazott, a (bíróság általi) eljárásmegszüntetés a

[15] I. Bp. 494. §
[16] I. Bp. 264. § 1. pont
[17] I. Bp. 326. § 1. pont
[18] I. Bp. 387. §
[19] I. Bp. 395. §
[20] Lásd I. Bp. 535. § (4) bekezdés

felmentéssel „egyjelentőségű” volt[21], tehát a vizsgálóbíró, a vádtanács, illetőleg a bíróság ezen határozatai is jogerőre képes határozatok voltak. Ez tehát azt jelentette, hogy mindkét típusú ügydöntő határozat – tekintet nélkül arra, hogy ténylegesen az ügy érdemében döntötte-e el az ügyet – kiváltotta (jogerőre emelkedésével) a *ne bis in idem* hatást, azaz perújrafelvételnek csak az elévülési időn belül, csak új terhelő bizonyíték, és csak a királyi ügyészség vagy a főmagánvádló indítványára lehetett helye.[22]

Azt, hogy mégiscsak volt némi különbség az egyes megszüntető, illetve felmentő okok között, a kártalanítás akkori szabályai mutatják, melyek értelmében jogerős felmentés, illetőleg eljárásmegszüntetés esetén akkor járt kártalanítás a vádlottnak az eljárás folyamán kiállott előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság miatt, ha a cselekményt nem ő követte el, a cselekményt egyáltalán nem követték el, vagy ha az a törvény szerint nem minősült bűncselekménynek.[23]

Az I. Bp. hatályban voltát követően alapvetően nem a jogerő felfogása változott, hanem az eljárás felépítése és az eljárás szereplői (megszűnt a vizsgálóbíró intézménye, a vádtanács általi tárgyalás-előkészítést felváltotta a tárgyaló bíróság általi előkészítés). Ebből következően jogerőre képes ügydöntő határozatokat már csak a tárgyaló bíróság hozhatott. A tárgyalás előkészítse során csak eljárásmegszüntető végzéssel lehetett az ügyet befejezni, tárgyalás eredményeképpen pedig a korábbi eljárásmegszüntető okok nagy része felmentő ítélet alapjává vált.

Az 1951. évi III. törvénnyel elfogadott II. Bp. mondta ki először alapelvi szinten a többszöri eljárás tilalmát: „Már jogerősen elbírált bűncselekmény miatt ugyanazon személy ellen újabb büntető eljárásnak – a perújítás és a törvényesség érdekében használt perorvoslat esetét kivéve – nem lehet helye.”[24]

Az 1973. évi I. törvény (II. Be.) a kártalanításra alapot adó esetek közé a korábbiak mellett (a cselekmény nem bűncselekmény, vagy azt nem a terhelt követte el) felvette a bizonyítottság hiánya miatti felmentést is. A többi felmentő, illetve eljárásmegszüntetési ok azonban – lévén, hogy nem szerepelt kártalanítási okként – hatásában „gyengébb” ügydöntő határozatot eredményezett. A védelejtés 1985-ben került be a kártalanítási okok közé, a felmentési okok egyenértékűsége (a kártalanítás szempontjából) pedig 1988-ra valósult meg. A társadalomra veszélyesség csekély fokát, illetve a magánindítvány hiányát mint az

[21] FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1903. 322. o.
[22] I. Bp. 444. §
[23] I. Bp. 576. §
[24] II. Bp. 6. §

eljárásmegszüntetés okát 1995-ig még a kártalanítás alapjául szolgáló okok alóli kivételként kezelte a törvény, ám egy törvénymódosítással (utólag még egy alkotmánybírósági döntéssel is megtámogatva) végül mint büntethetőséget kizáró okok bekerületek a kártalanítási okok közé. Ezzel a kártalanítás szabályozása jó ideig nem változott.

A XX. század második felében a jogerőt érintő elméletet – bár voltak benne bizonytalanságok, illetve az jogtudósok között egyes kérdésekben eltérő felfogások, illetve vélemények – alapvetően a változatlanság jellemezte. Kifejezetten nem is állt a tudományos érdeklődés középpontjában a téma, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a büntető eljárásjogi irodalomban először 2012-ben jelent meg a jogerővel kapcsolatos kérdéseket átfogóan tárgyaló monográfia Elek Balázs tollából[25].

A legutóbbi időkig az általános, és a törvények szövegéből is következő felfogás szerint az anyagi jogerőt alapvetően az ügydöntő (és érdemi) határozatok sajátjaként fogták fel, a nem ügydöntő, ún. közbeeső végzéseket pedig csupán alaki jogerőre képesnek tartották. Az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetése az egyes szerzőknél összefüggött azzal a polgári jogból eredő elképzeléssel, hogy az anyagi jogerő a büntető anyagi jogi kérdést érdemben eldöntő határozatok sajátja, az ilyen értelemben érdemi döntést nem tartalmazó határozatok csupán alakilag lehetnek jogerősek.

A jogerővel kapcsolatos tanok alapjául szolgáló törvényi rendelkezésekben az 1998. évi XIX. törvénnyel elfogadott, már hatályba lépése előtt sokszor módosított III. Be.-vel bezárólag gyökeres változást nem tapasztalhattunk, így az elméletben is legfeljebb részletkérdések mentén alakultak ki eltérő nézőpontok. Az alaki és anyagi jogerőhatások meghatározásában – lévén, hogy a törvényi szintű szabályozás hiányzott – az elméleti felfogások között volt némi eltérés, de ez nem okozott a gyakorlatban problémát. Nem volt egyetértés az elméletben az ügydöntő, illetve nem ügydöntő, és az érdemi, illetve nem érdemi határozatokat illetően sem, s ez a helyzet ugyancsak azért állhatott elő, mert ezek a kategóriák törvényileg nem voltak egyértelműen rendezve.

A törésvonal, ami megindította a gyakorlatban, illetve az elméletben azt a változást, amire később a jogalkotás is reagált, álláspontom szerint a III. Be 2006-os módosításához köthető. Ekkor került be a Be.-be a törvényes vád mint a bírósági eljárás alapja [amelynek a törvényben definiált fogalma megegyezett a vádnak a hatályos Be. 422. § (1) bekezdésében felsorolt törvényes elemeivel]. A törvényes vád hiánya – bármelyik eljárási szakaszban észlelte azt a bíróság kezdve a tárgyalás bírói előkészítésétől egészen a felülvizsgálati eljárásig –

[25] ELEK Balázs: *Jogerő a büntetőeljárásban*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.

eljárásmegszüntetési okká vált, s ezen okból történt eljárásmegszüntetés is kártalanítás alapjául szolgálhatott.

A gyakorlat azonban „nem nézte jó szemmel”, hogy az ügyész hibája ilyen következményekkel járjon, s a jogerő évszázados dogmatikájának az „átértelmezésével” megpróbálták az ügyészi felelősséget csökkenteni. Az 1/2007. BK vélemény – s ezt megerősítendő később a 33/2013. (XI. 22.) AB határozat is – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a törvényes vád hiánya miatti eljárásmegszüntető végzésnek – mivel a vádat érdemben nem bírálta el – nincs anyagi jogereje, tehát a benne foglaltak nem jelentenek ítélt dolgot s nem akadályozzák, hogy az elévülési időn belül a vádló az általa korábban már vád tárgyává tett cselekmény miatt a terhelttel szemben ismét vádat emeljen. E döntésekben foglalt értelmezés – lévén, hogy nem volt jogszabályi alapja – álláspontom szerint nemcsak a jogbiztonság és a normavilágosság követelményeivel ment szembe, hanem a funkciómegosztás és a bírói pártatlanság elvét is veszélybe sodorta, mert úgy tette lehetővé az ügyész számára az újbóli vádemelést, hogy ahhoz a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés indokolásában maga a bíróság adta meg az iránymutatást.

A hatályon kívül helyező és új eljárásra utasító végzés kapcsán is a törvényi szabályozás hiánya okozott a gyakorlatban jogértelmezési nehézséget, tudniillik a Kúria eljáró tanácsai eltérően értelmezték a végzés jogorvoslattal támadhatóságának – és ezen keresztük a határozat jogereje létének – a kérdését. Ennek apropóján született meg a 2/2015. BJE, amely megállapította, hogy a másodfokú bíróság elsőfokú határozatot hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító végzése alaki jogerővel bír, ekként ellene a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthet be.

II. A KUTATÁSI CÉLOK ÖSSZEFOGLALÁSA ÉS A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

Ezen előzmények után – talán nem meglepő módon – a 2017. évi XC. törvénnyel elfogadott hatályos büntetőeljárási törvényünk a jogerő koncepcióját – látszólag jelentősen – átalakította. A bírósági határozatok rendszerét átszabta, és a nem ügydöntő határozatoknál a jogerő helyett bevezette a véglegesség fogalmát, s a jogerőt kizárólag az ügydöntő határozatok tulajdonságaként tartotta fenn. A kutatásaim egyik iránya arra keresi a választ, hogyan változott a 2017. évi Be.-vel a jogerő felfogása, és miben áll az egyes jogerőhatások tartalma. Ezeket a kérdéseket tárgyalja a dolgozat első és második fejezete.

Ami biztosan változott, az a jogerőre képes határozatok köre, itt azonban a szabályozás átalakítása nélkülözte a szilárd dogmatikai alapokat. Az értekezés harmadik fejezetének célja a

bírósági határozatok rendszerének feltérképezése, az ügydöntő és nem ügydöntő, valamint az érdemi és nem érdemi határozatok fogalmi tisztázása, továbbá a véglegesség új kategóriájával kapcsolatos részletes dogmatikai elemzés.

A dolgozat negyedik fejezetének célja a jogerőhatások olyan szempontból történő vizsgálata, ami azon a felismerésen alapul, hogy – bár közkeletűen a teljes bírósági határozat vonatkozásában szokták őket emlegetni – valójában „heterogének". A jogerőhatások heterogén természetére abban az értelemben világítok rá, hogy egyesek a határozat *sein* jellegű deklaratív részeihez, mások a *sollen* jellegű konstitutív rendelkezésekhez kapcsolódnak, s vannak olyanok, amelyek a teljes határozattal kapcsolatban értelmezhetőek.

Az ötödik fejezet a jogerő igazságvélelmet teremtő *res iudicata* hatásához kapcsolódik, ám arra más nézőpontól tekint. A 2017. évi Be.-hez ugyanis köthető egy másik – de már korábban megindult tendencia részeként értelmezhető – változás: az anyagi igazság elve mint a büntetőeljárás céljának háttérbe szorulása, és az alaki igazsággal, a jogvita igazságával „megelégedő" intézmények megjelenése és gyakorlati térnyerése. Ezeknek az intézményeknek, illetve a büntetőeljárás igazságfelfogásának, a bíróság „igazságkutatásban" betöltött szerepének – ha nem is közvetlenül, de – hatása van a jogerővel kapcsolatos elméletre, a jogerőhatások tartalmára, megkerülésének, illetve feloldásának lehetőségeire – különös tekintettel a ténybeli hibák orvoslási lehetőségeire, illetve a jogerő határaira – különös tekintettel a szabálysértési jogra. Az ezekkel kapcsolatos dogmatikai-elméleti kérdések vizsgálata fogalmazható meg harmadik kutatási célkitűzésként.

Az Alkotmánybíróság már a 9/1992. (I. 30.) AB határozatában nyomatékosította a jogerő közvetlen alkotmányos jelentőségét a jogbiztonság jogállami követelményére hivatkozva. Rávilágított arra, hiba lenne azt gondolni, hogy az anyagi igazság érvényesülésére az Alkotmány alanyi jogot biztosít, éppúgy, mint ahogyan azt sem tudja garantálni, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen jogsértő. Az állam teljesíti azonban intézményvédelmi kötelezettségét azáltal, hogy megfelelő eljárási garanciákat nyújtó intézményeket hoz létre, ezzel biztosítva az érintett alanyi jogokat. A jogrend egészének biztonságát szolgálja a beállott jogerő tiszteletben tartása, s az anyagi igazságosság és jogbiztonság közötti összhang megteremtése során az Alkotmánybíróság akkori álláspontja szerint a jogbiztonság élvez elsőbbséget. Ezzel összefüggésben a hatodik fejezet a jogerő határainak egyes kérdéseit kutatja: a jogerő feloldásának lehetőségét rendkívüli perorvoslatokkal abból a szempontból, hogy a hatályos törvényben rendelkezésre álló jogerőn túli eszközök milyen típusú hibák orvoslására alkalmasak, és milyen szemlélettel. Emellett a jogerő különleges eljárások útján történő

„megkerülésének” a kérdése, illetve mint határterület a szabálysértési és büntetőeljárási határozatok jogerejének kölcsönhatásai kapnak helyet a fejezetben.

III. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A dolgozatom alapvetően elméleti jellegű kérdésekre koncentrál. Nem volt célja empirikus kutatások folytatása, valamint a joggyakorlat elemzése, illetve terjedelmi okokból jogösszehasonlító vizsgálatok, a nemzetközi vonatkozások vizsgálata sem kapott helyet benne. A kutatásaim fókuszában a jogerő és a rá hatást gyakorló intézmények *hazai* szabályozásának változása áll – különös tekintettel az 1998. évi és a 2017. évi büntetőeljárási törvényekre.

Ezért kutatásom módszertanának meghatározó elemét képezte *jogi-dogmatikai módszer* alkalmazása, ezen belül a *jogszabályelemző* módszer, a *fogalomelemzés*, valamint a *jogi értelmezés*: a korábbi és a hatályos szabályozás jelentésének feltárása nyelvtani, logikai, rendszertani és történeti-teleologikus eszközökkel.

A jogdogmatika – Győrfi Tamás meghatározása szerint – „a jog fogalmainak és fogalmi rendszerének kimunkálásán keresztül világítja meg a jog értelmi összefüggésrendszerét.”[26] A dogmatikai elemzés módszerét sokszor éri az életidegenség vádja, hogy érzéketlen a társadalmi valóság iránt és nem felel meg a jelenkor kihívásának. A jogdogmatikai jogtudomány „műfajánál fogva életidegen”, ami azonban valójában annyit jelnet, hogy az érvelések mögött ott lebeghet valamilyen társadalmi ideál, csak azt „nem használhatjuk közvetlen érvként”. Látni kell azonban – ahogyan Szabó Miklós és Jakab András is rámutat, hogy „[a] fogalmi rendszer kidolgozása […] nem valamiféle öncélú rendszerimádat”, és a jogalkalmazás számára igenis van relevanciája: valójában „a jogbiztonságból származó követelmény, hiszen egy részletesen és rendszeresen kidolgozott jogi fogalmi rendszer kiszámíthatóbbá teszi a jogalkalmazást.”[27]

A jogerővel kapcsolatos *elméleti* kérdések feltárásához és kidolgozásához feldolgoztam a vonatkozó *szakirodalmi forrásokat*, továbbá a változások bemutatása kapcsán helyenként szükség volt *jogtörténeti* jellegű vizsgálódásokra is.

A dolgozat terjedelmi okoknál fogva a rendkívüli jogorvoslatok témakörével behatároltan foglalkozik, de szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ezen témakörön belül az

[26] GYŐRFI Tamás: *A jogdogmatika mibenlétéről és szerepéről*. In: JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya*: Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 142. o.

[27] SZABÓ Miklós – JAKAB András: *A jogdogmatikai kutatás*. In: JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya*: Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 52–54. o.

elméleti kérdések körbejárását követően egy következő kutatás tárgya lehet majd empirikus vizsgálódás a jogerő feloldásával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok mentén.

IV. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

1. Alaki és anyagi jogerő helyett: a jogerő formális és tartalmi hatásai

A 9/1992. (I. 30.) AB határozat mondta ki, hogy „[a] jogerő intézménye, alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a jogállamiság részeként alkotmányos követelmény." Végignézve azonban a jogirodalomban uralkodó, némely esetben meglehetősen homályos, illetve egymásnak ellentmondó álláspontokat és meghatározásokat, illetve a korábbi, a jogerő kapcsán hallgatásba burkolódzó törvényeket, felmerülhet a kérdés, mennyire teljesült az Alkotmánybíróság által lefektetett alkotmányos követelmény.

A jogerő fogalmát *tömören* meghatározni nem egyszerű, mert alapvetően a hatásain keresztül határozható meg. Egy jogerőről szóló dolgozatban mégis elkerülhetetlen legalább kísérletet tenni rá: *A büntetőeljárásban a jogerő a bíróság ügydöntő határozataihoz a jog által kapcsolt hatások összessége, miáltal lehetővé válik az ügy végleges lezárása és az ehhez fűződő következmények érvényesülése.*

Az anyagi és alaki jogerő mibenlétéről a büntető-eljárásjog tudományában eddig folytatott elméleti viták, és az ezeket hasznosító gyakorlat olykor félreérthető következtetései az alaki és anyagi jogerő elméleti kategóriáinak az újragondolásával elkerülhetőnek látszanak: helyettük a jogerő *formális* és *tartalmi hatásait* érdemes megkülönböztetni.

A *formális* hatások függetlenek a határozat tartalmától, mindössze azt jelzik, hogy a határozat az adott eljárásban végleges és rendes jogorvoslati eszközökkel nem támadható és rendes jogorvoslati eljárásban nem lehet megváltoztatni. A tartalmi hatások ezzel szemben a határozat elemeinek, egyes részeinek a sajátjai. Amit a határozat tartalmaz, az válik ítélt dologgá, és ahhoz tapadnak a következő hatások: a kötelező erő, a végrehajthatóság, a bizonyító erő, valamint a *res iudicata* és *ne bis in idem* hatás. Az anyagi jogerő kifejezés sem feltétlen az anyagi jogra, hanem a jogerőből fakadó *tartalmi* hatásokra utalt inkább, amely hatások lehetnek eljárásjogiak és lehetnek anyagi jogiak is.

A határozatok egyes elemei két csoportba sorolhatók. Az elsőbe az ún. *deklaratív* elemek tartoznak, amelyek *sein* jellegű *kijelentések*et, megállapításokat tartalmaznak. A rendelkező részben ilyen például a bűnösség kimondása, a bűncselekmény minősítése, az indokolásban a tényállás leírása. A másik csoport a határozat *sollen* jellegű *rendelkezései*t, az ún. *konstitutív* elemeket foglalja magában. Ilyenek a felmentő rendelkezés vagy az eljárás megszüntetésének a kimondása, valamint az egyéb kötelezettségeket (például bűnügyi költség viselését) előíró rendelkezések. A tartalmi jogerőhatások közül egyesek csupán a határozat deklaratív, mások csupán a konstitutív elemeire vonatkoznak, s vannak olyanok, amelyek a határozat egészét érintik.

2. A 2017. évi XC. törvény által hozott változások és az ebből adódó problémák

Történeti-elméleti-dogmatikai vizsgálódásaim eredményeként rámutatok három jelentős változásra, amit a 2017. évi XC. törvény (IV. Be.) hozott magával.

2.1. Az első: a bírósági határozatok rendszerének jelentős átalakítása, és a rendszeren belüli „rendszertelenség”

A IV. Be. ugyanis felforgatta a korábban hagyományosan kialakult – bár szabályozási és elméleti bizonytalanságoktó nem mentes – rendszerét és ehhez kapcsolódóan a jogerő koncepcióját. Immáron kizárólag az ügydöntő határozatokhoz képesek jogerőre emelkedni és váltják ki a jogerőhatásokat. A nem ügydöntő határozatok pedig véglegessé válnak.

Az alapprobléma, amire rámutatok, hogy mind az elmélet, mind a korábbi és jelenlegi szabályozás, mind pedig a gyakorlat összemossa az ügydöntő és nem ügydöntő, illetve érdemi és nem érdemi fogalmakat. Az ügydöntő és nem ügydöntő határozatok elkülönítésében a hagyományos dogmatika a kiváltott hatás (tartalmi) szempontját jelenítette meg. *Ügydöntő* határozat az volt, amely a büntetőügyet negatív vagy pozitív előjellel, vagy éppen előjel nélkül eldöntötte, véget vetett annak, s pontot tett az eljárás végére. Tulajdonképpen nem más volt, mint a *büntetőjogi felelősségrevonási folyamat lezárásának eljárásjogi megnyilvánulása.* E dogmatika szerint a *nem ügydöntő* határozat pedig a büntetőper folyamán valamilyen „közbeeső” vagy „közbenszóló” kérdés rendezését jelentette. Ezek a határozatok inkább *formális* jellegűek, a büntetőper szabályos menetének biztosítására hivatottak, s általuk történt a törvényi előírások

mentén „az eljáráscselekmények egymásra következésének, zavartalan foganatosításának meghatározása és biztosítása”.[28]

A hatályos Be. 2020. évi XLIII. törvénnyel végrehajtott módosítása újabb fogalmat vezetett be a határozatok körében: az ügydöntő határozatokon belül lehatárolta a „vádról rendelkező” ügydöntő határozat szűkebb kategóriáját. Elemzéseim alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a jogalkotó a „vádról rendelkező” terminussal valójában az „érdemi” jelzőt helyettesítette. Az, hogy erre szükség volt, arra utal, hogy valóban nem sikerült koherens rendszert kialakítani az ügydöntő és nem ügydöntő eljárásmegszüntető okok között, azzal együtt sem, hogy a 2020. évi XLIII. törvény az eljárásmegszüntető végzések ügydöntő és nem ügydöntő határozatot eredményező okainak rendszerét is átszabta.

Sokat segített volna – ha már a jogalkotóban felébredt a vágy a gyakorlati ellentmondások tisztázásra – ha a módosító törvény konkrétan megnevezte volna, melyeket tekinti vádról rendelkező ügydöntő határozatnak. Az még – elvileg legalábbis – vitathatatlan, hogy a bűnösséget megállapító és a felmentő ítélet mint ügydöntő határozat egyértelműen érdemi, és a vádról rendelkezik. Ugyanez mondható el a büntetővégzésről is.

Az eljárásmegszüntető okok közül azonban – még ha csak a revideált ügydöntő okokat nézzük is, nem egyszerű kiválogatni, mi tekinthető érdeminek, azaz a vádról rendelkezőnek. Azt gondolom, hogy a terhelt halála, az elévülés, a tevékeny megbánás, illetve a törvényben meghatározott egyéb okon alapuló büntethetőséget megszüntető okok, valamint az opportunitás (a cselekmény jelnetősége a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú cselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából eltörpül) azonosíthatók ilyen érdemi jellegű eljárásmegszüntető okokként, amikor az ügydöntő eljárásmegszüntető végzés egyben a vádról rendelkező is. Ebben a kérdésben azonban – ha az elmélet vagy a gyakorlat művelőit nyilatkoztatnánk – nagy valószínűséggel nem találnánk két teljesen egyező álláspontot. Ennek hátterében az a sok elméleti bizonytalanság áll, ami e kérdéskört övezi. Éppen ezért fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a jogalkotó az értelmezési bizonytalanságokat legegyszerűbben a szakszerű és pontos kodifikációval tudná eloszlatni. A korábban jelzett elméleti-dogmatikai tisztaság hiányában azonban, mivel nem egyértelmű a fogalom tartalma, sérül a normavilágosság követelménye. A dogmatikai tisztaság mindenképpen kívánatos volna a

[28] ANGYAL (1915) 309. o.

jogalkotó részéről, különösképpen, ha a jogerőre képességet és rendkívüli jogorvoslattal támadhatóságot ahhoz köti, hogy egy határozat ügydöntő – azon belül pedig vádról rendelkező-e –, vagy nem ügydöntő jellegű.

Végül határozottan állítom, hogy nem szerencsése egységesen kezelni a nem ügydöntő határozatok kategóriáját, holott azok *nem alkotnak homogén csoportot*. A hatásaikat tekintve (véglegesség) a törvény mégis így kezeli őket. Vannak köztük nem ügydöntő *eljárásmegszüntető* végzések (ami teljesen új „találmánya" a IV. Be.-nek); nem ügydöntő *közbeeső* végzések, amelyek főszabály szerint fellebbezhetők; nem ügydöntő *pervezető* végzések, amelyek közvetlenül nem fellebbezhetők.

Meg kell továbbá különböztetni egészen *speciális* nem ügydöntő végzéseket, mint az *előkészítő ülésen beismerést, illetve egyezséget jóváhagyó* nem ügydöntő végzés. Ennek a tartalma majd a későbbi ítélet részévé válik, a tényállás, a bűnösség, és a minősítés tekintetében már a későbbi ítélet jogerőre emelkedése előtt megtámadhatatlan és csak kivételesen változtatható meg, egyszerű kötőereje viszont nincs.

Az összbüntetési ítélet (a nevéből is következően) ítéleti formát öltő, álláspontom szerint ügyöntő határozat, és a törvény szerint jogerőre is képes. Ennek ellenére a Kúria, az Alkotmánybíróság, illetve a legtöbb kommentár és a tankönyvek nem tekintik ügydöntőnek. Az értekezésben levezetem, hogy az összbüntetési ítélet „csonka" ítélet: a vádról nem rendelkezik, csak a büntetőjogi következményekről – ha elismerjük – követve a törvény rendszeréből kiolvasható értelmezést – az ügydöntő jelleget és a jogerőre képességet, akkor az utólagos összbüntetési eljárás is azzá válik, ami: az ítélet érdemét nem érintő kérdés jogerőn túli, jogerőt megkerülő különleges eljárás keretében történő orvoslásának a jogerőn túli, jogerőt megkerülő különleges eljárás keretében történő orvoslása.

2.2. A második nagy változás és az ebből fakadó kérdések és problémák a nem ügydöntő határozatok „jogerővesztésével", illetőleg a véglegesség kategóriájának a megjelenésével kapcsolatosak.

A jogerő jelentősége nem csupán processzuális, nem is csak anyagi jogi hatásaiban mutatkozik meg, mert az egész jogrendszerre, és a társadalomra is kiható következményeket involvál. Így például az ügydöntő bírósági határozatok jogerőre emelkedése az ügy végleges lezárását jelenti, s ezzel a jogbiztonságot szolgálja. A jogerő tehát a jogállam olyan alappillérének tekinthető,

amelyet ha meggyengül, az építmény megroggyan. Egy ilyen „jogerőtlenedési" folyamatnak lehettünk tanúi már az 1998. évi XIX. törvény (III. Be.) hatálya alatt a törvényes vád hiányára alapított eljárásmegszüntető végzések kapcsán. Az első csapást e határozatok jogerejére az 1/2007. Büntető Kollégiumi véleményével az akkori Legfelsőbb Bíróság mérte, a kegyelemdöfést pedig a 33/2013. (XI. 22.) AB határozatával az Alkotmánybíróság adta meg. Ezt a végeredményt foglalta törvénybe és szentesítette a jogalkotó akkor, amikor az eljárást megszüntető határozatok egységét megbontva egyeseket „lefokozott" nem ügydöntő végzéssé, s hozzájuk a jogerő helyett a véglegesség kategóriáját társította.

Nem számolta fel azonban ezzel azt – az elméleti szakemberek közül többek között Erdei Árpád vagy Kadlót Erzsébet, illetve a 33/2013. (XI. 22.) AB határozathoz fűzött különvéleményében Lévay Miklós által exponált problémát, miszerint – ahogyan az 5/1999. (III. 31.) AB határozat is rögzíti – a bűnüldözés sikertelenségének a kockázatát az állam viseli – kellene viseli, s ha nem így van, azzal sérül a tisztességes eljárás követelménye.

A vád törvényessége kapcsán a IV. Be. kodifikációja során megjelent törvénytervezet eredetileg ígéretes változást irányzott elő, ám végül a kihirdetett és hatályba lépő törvényben nem ez jelent meg. Ebből kiindulva azonban felvázolom a „törvényes vád" problematikájának egy olyan lehetséges megoldási irányvonalát, amit a hivatkozott alapelvek és alkotmányos jogok szempontjából megnyugtatóbb lehetne:

- Nincs feltétlenül szükség a törvényes vád fogalmi meghatározására a büntetőeljárási törvényben – ahogyan a hatályos törvény ki is hagyja ezt a „lehetőséget"
- Külön kell választani a fogalmi elemeket (vádlott személye, pontosan megjelölt magatartás, ami a büntetőtörvénybe ütközik, a bírósághoz intézett indítvány a vádló részéről) a törvényességi elemektől: a fogalmi elemek hiánya nem létező, semmis vádat eredményez; ha a fogalmi elemek megvannak, akkor lehet számba venni, melyek a törvényességi kritériumok.
- Amennyiben a vád kellékhiányos, az pótolható, akár bírói felhívás alapján is – ettől nem sérül a funkciómegosztás elve.
- Az alaki legitimáció hiányának a következménye a vádirat elutasítása vagy az eljárás megszüntetése kellene, hogy legyen, ám utána a vádemelésre valóban jogosult újra benyújthatja a vádat (tehát itt elfogadható a nem ügydöntő megszüntetés).
- *A fogalmi, illetve törvényességi elemek hiánya miatti megszüntetés joghatását attól kellene függővé tenni, hogy a büntetőeljárás melyik szakaszában észlelik azokat.* Amennyiben a *tárgyalás előkészítése során*: elviselhető, ha a megszüntető végzésnek nincs anyagi jogereje.

Ennek az eljárási szakasznak a szűrő funkciója éppen abban áll, hogy senki ügye ne kerüljön – a nagyobb nyilvánossággal járó, a terheltet jobban meghurcoló – tárgyalásra eljárási akadály ellenére, vagy az alapvető fogalmi vagy törvényességi elemeket nélkülöző vád alapján. Ha viszont már *megkezdődött* a tárgyalás, és annak eredményeként, netalántán *később*, a másodfokú, harmadfokú vagy megismételt, esetleg rendkívül perorvoslati eljárásban derül fény a hiányosságokra, akkor már az állam nevében eljáró, a büntetőigényt érvényesítő ügyészség, valamint a vád alapján eljáró, annak minimális tartalmi és törvényességi kellékeit ellenőrizni hivatott bíróság kellene, hogy viselje a büntetőigény érvényesítésének a kockázatát. A *megszüntető végzés anyagi jogereje* híján ezt a kockázatot a jogalkotó a terheltre hárítja, ami nem tolerálható.

- Ha a tárgyalás előkészítése során a bíróság úgy látja, hogy az alaki legitimáció, a szükséges formai kellékek és a minimális tartalmi (fogalmi) elemek megvannak, utána *érdemben* el kell, hogy bírálja a vádat. Nincs helye ezt követően már törvényes stb. elemek hiánya miatti megszüntetésnek, hanem az érdemi elbírálás eredményeként akár felmentésnek, akár ügydöntő megszüntetésnek helye lehet (elméletileg-dogmatikailag mindkettő megindokolható), és ennek a döntésnek mindenképpen anyagi jogereje kellene hogy legyen, ami kizárja az ügyben az újbóli eljárás lehetőségét rendkívüli perorvoslat nélkül.

A véglegesség kapcsán a 2017. évi eljárási törvényből kirajzolódó jogerőfelfogás változása és a véglegesség konkrét hatásainak az elemzése révén arra a következtetésre juthatunk: A véglegesség nem más, mint az eddig ismert alaki jogerő. *A tartalom ugyanaz, a köntös új.* Amit pedig a törvény jogerőnek nevez, valójában a jogerő alaki és anyagi, ha úgy tetszik formális és tartalmi hatásait egyesíti magában.

A véglegesség hatásai közül néhány kiemelendő, mert eltér a jogerőhatásoktól. Egyrészt a végrehajthatóság, amit a jogerőhatások között részletesen elmezek. A végleges határozatok esetében a végrehajthatóság elválik a véglegessé válástól, ezen határozatok főszabályként a véglegessé válásra tekintet nélkül, tulajdonképpen a meghozatalukat követően azonnal végrehajthatóak lesznek. Kivételesen azonban megállapíthatja a törvény a nem ügydöntő határozatokkal szembeni fellebbezés halasztó hatályát, így tehát a végleges határozatok között is lehetnek olyanok, amelyeknek a végrehajthatósága – a jogerős határozatokhoz hasonlóan – a véglegessé válásukat követően áll csak be.

Másrészt a *res iudicata* és a *ne bis in idem* hatásról kell szólni. Ezek *egyértelműen hiányoznak a végleges határozatok jellemzői közül.* A közbeeső végzések, illetve pervezető végzések esetében nem is lenne sok értelme ezt a hiányt számonkérni a határozaton. A nem ügydöntővé lefokozott eljárásmegszüntető végzésekkel azonban más a helyzet. Ha áttekintjük az eljárásmegszüntető okokat, azt láthatjuk, hogy a vádejtés vagy az opportunitás alkalmazása elvben megalapozza a megszüntető végzés *res iudicata* és *ne bis in idem* hatását, ezzel szemben a nem ügydöntő megszüntető végzés alapjául szolgáló törvényes vád hiánya nem képes ugyanerre. Ha a vád felemésztése, a büntetőjogi főkérdés *érdemi* eldöntése szempontjából nézzük ezeket az okokat, nehezen lehet elhatároló ismérvet felfedezni a két okcsoport között.

2.3. A harmadik változás nem a hatályos Be.-vel kezdődött, hanem korábban indult, ám tény, hogy 2017. évi törvény felerősítette: büntetőeljárásunk egyre több kivételt enged az elvileg még mindig hangoztatott anyagi igazság elve – mint az eljárásban elérendő cél – alól.

A büntetőeljárás igazságfelfogása szoros összefüggést mutat a jogerővel: a jogerő *res iudicata* hatása kapcsán az elméletben általánosan elfogadott megállapítás, hogy a jogerő ítélt dolgot termet, a jogerős ítéletben foglaltakat igaznak (igazságosnak és törvényesnek) kell tekinteni. A jogerő lényege abban áll, hogy a bíróság által megállapított valóságot *jogi igazsággá* változtatja, és jogi hatásokkal ruházza fel. A *tényállást*, amit az ítélet tartalmaz, a *valóságnak* megfelelőnek**,** az annak alapján levont *anyagi jogi következtetést helytállónak***,** vagyis a kettőt együtt *igazságnak* kell tekinteni.

Király Tibor ezt a felfogását a jogerőnek elutasította, mert szerinte a jogi igazság *„visszaélés az igazság kifejezéssel”* és *„a téves bírói ítéletben a jogerő sem alkothat igazságot”*. A jogerős ítélet, amelyben a bíróság a terheltet olyan bűntett miatt ítéli el, amelyet nem követett el, Király Tibor szerint „az ítélet jogerőre emelkedése után is semmis, de ez a semmisség lappangó.” Úgy véli, hogy ami a téves bűnösség megállapításáról és az ilyen ítélet lappangó semmisségéről elmondható, az arra az esetre is vonatkozik, ha a bíróság bűnöst ment fel, mert az nem követett el bűncselekményt. „A lappangó semmisség nem egyedül a bűnösséget megállapító (téves) ítélet, hanem a felmentő ítélet tulajdonsága is lehet.”[29]

[29] KIRÁLY (1972) 219–220. O.

Vele szemben viszont Erdei Árpád a jogi igazság kifejezés használatát kifejezetten kívánatosnak vélte. „A büntető eljárásjog az igazságot sajátosan kezeli. A bűnösséget csak a bíróság határozata állapíthatja meg, ami a jogerő által válik érvényessé, vagyis ehhez fűződik az igazságának az elismerése. Tény, hogy a jogerő a hamisságot nem változtatja igazsággá. Ha azonban a jog a »jogerős« ténymegállapításokat nem minősíti igazságnak, egyrészt azt fejezi ki, hogy az eljárásban ahhoz elvileg sem lehet eljutni (mert erre az eljárás alkalmatlan), másrészt pedig azt, hogy a jogkövetkezmény megállapításának a feltétele nem az igazság ismerete. A »jogi« jelző a kifejezésben éppen arra utal, a jog által »igazságnak« elfogadott minőségről van szó. Ez valóban megdönthető vélelem, de vele nem az igazság, hanem a »hamisság« igazsággá minősítése dől meg."[30]

Erdei Árpád álláspontja nyomán nyilvánvalónak vélem, hogy ténylegesen a jogerő nem teszi igazsággá a hamisságot, de az is tény, hogy a lappangó semmisség annak megfelelő keretek között történő megállapítása és kimondása nélkül ténylegesen hatályosságként és érvényességként mutatja magát. A jogerő vélelem hatására a jogbiztonság miatt szükség van, és feloldásának – ezáltal a vélelem megdöntésének – a lehetőségét a törvénynek kell pontosan és részletesen, rendkívüli jogorvoslatok és esetleg különleges eljárások keretében, a rendes jogorvoslatokénál szűkebb körben szabályoznia.

A büntetőeljárás igazságfelfogásának változásához kapcsolódóan a vizsgálódásom kiterjed több olyan jogintézményre és törvényi rendelkezésekre is, amelyek ugyan csupán *közvetett*, de jelentős hatást gyakorolnak a jogerővel kapcsolatosan szükségszerűen kialakítandó új dogmatikára és elméletre. A vizsgálandó intézmények közötti összekötő kapocs az, hogy mindegyiknél tetten érhető valamiféle *engedmény* az igazság megállapításának hagyományos követelményével szemben, *kivétel* a deklaráció szintjén még mindig hangoztatott *anyagi igazság elve alól.*

Egyes esetekben ez úgy jelenik meg, hogy a jogalkotó megelégszik a jogvita igazságával, feladva a közvetlenség elvét elfogadja a bizonyítás nélkül az eljárásban elérhető igazságot. Említhetünk itt régebbi múltra visszatekintő intézményeket a hazai büntetőeljárásjogban, mint a büntetőparancsból a hatályos Be.-ben büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásnak nevezett, az eljárás gyorsítását célzó különeljárási forma. Akad olyan, mint a tárgyalásról

[30] ERDEI (2011) 51. o.

lemondás néven a III. Be. által bevezetett különeljárás, amely a gyakorlatban nem bizonyult sikeresnek, s a IV. Be. eljárás egyezség esetén elnevezéssel kodifikálta újra. Végül vannak azok az intézmények, amelyeket a IV. Be. abszolút újdonságként prezentált, mint a tárgyalás tartása nélkül, a terhelti beismerés alapján az előkészítő ülésen történő bűnösséget megállapító ítélethozatal lehetősége, vagy a bizonyítás körében megjelenő egyszerűsítő szabály, miszerint a felek által nem vitatott, egyezően elfogadott tények tekintetében a tárgyaláson történő bizonyítás mellőzhetővé válik.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni továbbá olyan rendelkezéseket, amikor nem olyan egyértelmű az alaki igazság térnyerése. Van, amikor a funkciómegosztás elvének a megerősödése, és a bíróság szerepének változása a valósághű tényállás megállapítása során eredményezhetik az anyagi igazság követelményének lazulását. A rendes és rendkívüli jogorvoslatok szabályozásánál pedig sokszor a perökonómia, az eljárás időszerűségének szempontjai írják felül a materiális igazság eszményét.

A jogorvoslati rendszer jogerőhöz kapcsolódó kérdéseinek elemzése kapcsán megállapítható, hogy a 2017. évi Be. a korábbiakhoz képest szélesebb körben teszi lehetővé, hogy megalapozatlan, tehát ténybelileg téves vagy hiányos, így semmi esetre sem az anyagi igazságon alapuló ítéletek emelkedhessenek jogerőre.[31]

Összességében ezek az intézmények és rendelkezések hasonló hatást gyakorolnak a jogerőre: azt eredményezik, hogy a jogerő tartalmi hatásai *(„pro veritate habetur”*) a vélelem felől a *fikció irányába mozdulnak el.* Vizsgálandó, hogy mely célok legitimálhatják ezt a folyamatot (és végeredményt).

Álláspontom szerint a funkciómegosztás következetesebb érvényre juttatása legitim cél lehet, melynek érdekében talán feláldozható azon elvárás, hogy kizárólag a ténybelileg korrekt ítéletek emelkedjenek jogerőre, addig az ügyek elintézésének a gyorsítása érdekében a magam

[31] Ennek kapcsán meg kell említeni a teljes revízió alóli azon kivételeket, amikor abszolút tényálláshoz kötöttséget állapít meg a törvény [a korlátozott fellebbezés esetén, illetve amikor az ítélet több bűncselekményről rendelkezik, a fellebbezéssel nem érintett ítéleti rész, illetve bűncselekmények esetében a tényállás megalapozottsága nem vizsgálható, lásd IV. Be. 590. § (5) bekezdés], a harmadfokú bírósághoz ténybeli alapon nem lehet fellebbezni, illetve a rendkívüli jogorvoslati rendszer továbbra sem teszi lehetővé *novum* hiányában a megalapozatlanság orvoslását.

részéről nem tartom elfogadhatónak a jogerő tartalmi hatásainak („*pro veritate habetur*”) a vélelem felől a fikció irányába történő elmozdítását.

A büntetőeljárásban keresett igazság fontossága, koncepciójának váltoása szoros összefügést mutat a rendkívüli jogorvoslatok rendszerével. Attól függetlenül, hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése az ügy végleges lezárását jelenti, az igazságszolgáltatás működésének és az ügyben érintetteknek az érdekei szenvedhetnek sérelmeket akkor, ha a jogerős határozat ténybeli tévedéseket vagy jogi hibákat tartalmaz, illetőleg törvénysértően folytatott eljárásban született. Az irodalomban sokszor teszik fel a kérdést a szerzők, hogy mi a fontosabb: a határozat kifogástalansága, vagy pedig a jogerő által megteremtett jogbiztonság.

A jogbiztonság a jogállamiság nélkülözhetetlen elemeként fontos érték, de nem egyetlen és kizárólagos attribútuma a jogállamiságnak. A 20. században már általánosnak volt tekinthető az a felfogás, hogy az igazság megállapítása, és az igazságos büntetés iránti igény, valamint az eljárás törvényességének az érdekei megelőzik a jogerő által biztosított, elsősorban a jogbiztonságra hivatkozó érdekeket. Kialakult az a nézet, hogy a jelentős hibákban szenvedő határozat véglegessége és megváltoztathatatlansága inkább a jogbizonytalanságot, mint a jogbiztonságot szolgálja

A látszat ellenére tehát a jogbiztonság és a jogerő feloldhatósága nem áll egymással kibékíthetetlen ellentétben. A jogerő feloldása bizonyos esetekben éppen a jogbiztonság érdekében szükséges: aligha lehet ugyanis jogbiztonságról beszélni ott, ahol az igazság és az igazságosság nyilvánvalóan hiányzik, és akkor, amikor az esetleges bírói tévedéseket, az igazság megállapításában elkövetett hibákat a jogerő javíthatatlanná és érinthetetlenné teszi.
A jogerő határainak egyes kérdései közül az értekezés arra helyezi a hangsúlyt, hogy a rendkívüli jogorvoslatok rendszerének változása – egységben szemlélve a rendes jogorvoslatok kínálta lehetőségekkel – hogyan hatott az anyagi igazság (igazságosság és törvényesség) jogerőn túli érvényesülésének esélyeire.

Nem lehet nem észrevenni a rendes és rendkívüli perorvoslatok elnevezésükből is következő jellege és a típusaik egymáshoz viszonyított aránya között feszülő ellentmondást. Ideális esetben ugyanis, ha a rendes perorvoslati rendszer betölti rendeltetését, rendkívüli perorvoslati eszközök igénybevételére – ahogyan Erdei Árpád is megállapította – számszerűleg kevés esetben van szükség. A rendkívüli perorvoslatok száma a perorvoslati rendszer észszerű

felépítésével befolyásolható volna – amihez azonban Erdei szerint elengedhetetlen lenne, hogy a hibaváltozatok mindegyikének (ténybeli és jogi, *ex tunc* és *ex nunc* szemléletű) kezelésére álljon rendelkezésre igénybe vehető út.[32]

A rendkívüli perorvoslati rendszer átfogó vizsgálata rávilágít, hogy a *ténybeli* hibáknak a jogerőre emelkedést követő *ex tunc* szemléletű korrekcióját – tehát amikor nincs *novum*, vagyis új bizonyíték, a jogerős ítélet mégis megalapozatlan – a rendszer nem teszi lehetővé.

A megalapozatlan ítéletek nem az igazságon alapulnak, ezért eleve nem lehetnek igazságosak, és a törvényességük kérdése is irrelevánssá válik. Ugyan az Alkotmánybíróság is úgy foglalt állást, hogy „az anyagi igazság érvényesülésére éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénysértő". Az alkotmány feladatának azt tekinti, hogy „az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra" adjon jogot. Az Alkotmánybíróság azon megállapítása, hogy „[a]z anyagi igazságosság [és igazság – megjegyzés: KE], valamint a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba – [...] a jogbiztonság elsődlegessége alapján" akkor tekinthető helytállónak, ha a rendes jogorvoslati rendszer széles körű lehetőséget biztosít az anyagi igazság elérésre: megfelelő garanciái vannak tehát, hogy a jogerőre emelkedő ítéletek az igazságon alapulnak. Ebben az esetben valóban az szolgálja a jogbiztonság érvényesülését, ha a jogerő feloldására a lehető legszűkebb körben kerülhet csak sor. A fellebbezési rendszer azonban ugyancsak mostohán bánik a ténybeli hibákkal: amennyiben a másodfokú bíróság nem észleli őket és nem korrigálja a ténybelileg hibás elsőfokú ítélet, a büntetőjogi főkérdés tekintetében pedig nem jut ellentétes döntésre az elsőfokhoz képest, további fellebbezési lehetőség hiányában a megalapozatlanság az ítélet jogerőre emelkedésével konzerválódik. A rendkívüli jogorvoslati rendszerből viszont ugyancsak hiányzik a ténybeli hibák *ex tunc* szemléletű orvoslásának a lehetősége, s ilyen módon a jogorvoslati rendszerünk nem nyújt megfelelő garanciát az anyagi igazság elérésére. Figyelembe véve azonban a Be.-ben mindazokat a rendelkezéseket és jogintézményeket, amelyek éppen azon alapulnak, hogy a jogalkotó az anyagi igazság helyett – amennyiben a felek között nincs vita – megelégszik az alaki igazsággal, lehetséges, hogy ez egyesek szerint nem is tekinthető akkora problémának.

[32] ERDEI (2003) In: HOLÉ–KIRÁLY (2021) 181–182. o.

Álláspontom szerint – egységben szemlélve a teljes jogorvoslati rendszert az látható, hogy – a rendkívüli jogorvoslatok rendszere hézagos, szükség volna mindhárom hibatípus – és nemcsak a jogi hibák – mind *ex tunc*, mind *ex nunc* szemléletű orvoslását lehetővé tenni a legsúlyosabb tévedések esetében, feltéve persze, hogy az anyagi igazság – amely nélkül viszont igazságosság sincs – valamennyire még értéknek számít a büntető eljárásjogunkban. Az anyagi igazság mint a büntetőeljárás célja és az alaki igazsággal, a jogvita igazságával történő „megalkuvás" nem egymást kizáró alternatívák. Attól még, hogy a jogvita igazságának létjogosultságát elismerjük, és akár az eljárás gyorsítását célzó különeljárásokban, de akár az általános eljárási szabályok között teret engedünk az anyagi igazság alóli kivételeknek, olyan esetekben, amikor a jogerős ítélet igazságalapja kapcsán a felek között komoly „jogvita" áll fenn, *novum* hiányában is (tehát *ex tunc* szemlélettel), vagy akár a *novum* fogalmának újraértelmezésével, és az új bizonyíték mellett az új bizonyítási eszközre történő kiterjesztésével is indokolt volna megengedni a ténybeli hibáknak, az ítélet megalapozatlansásának jogerőn túli orvoslását.

V. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. Király Eszter: *A jogerő jelentősége a büntetőeljárásban*. In: Bencsik, András; Fülöp, Péter (szerk.): Jogász Doktoranduszok I. Pécsi Találkozója, Tanulmánykötet, Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola (2011) pp. 241–247.

2. Király Eszter: *A jogerőhatások heterogén természete*. In Jogi Tanulmányok, 2012/1. ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola (2012) pp. 227–237.

3. Király Eszter: *Új szabálysértési törvény – hangnem nélküli bagatell, avagy variációk egy témára.* In: Fantoly, Zsanett; Gácsi, Anett Erzsébet (szerk.): Állam és jog: kodifikációs kihívások napjainkban. Szeged (2013) pp. 95–105.

4. Király Eszter: *Szabálysértési jog (kézikönyv)*. Novissima Kiadó, Budapest (2013) 320 p

5. Király Eszter: *A jogerő két jogág erőterében.* Belügyi Szemle 61. évf. 7-8. szám (2013) pp. 118–129.

6. Király Eszter: *Szabálysértési jog*. In: Király, Eszter; Koósné, Mohácsi Barbara: Büntetés-végrehajtási és szabálysértési jog: kidolgozott jogi szakvizsga tételek. Novissima Kiadó, Budapest (2014) pp. 215–316.

7. Király Eszter: *Egy jogerőhatás mind felett?* In: Hack, Péter; Koósné, Mohácsi Barbara (szerk.): Emberek őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, 1. kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest (2014) pp. 53–60.

8. Király Eszter: *A törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés "jogerőtlenedésének" tanulságos története*. In: Fazekas Maraianna (szerk): *Jogi Tanulmányok*. ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest (2014) pp. 167–180.

9. Király Eszter: *A jogerő.* In: Hack Péter (szerk.): Büntetőeljárási jog II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest (2015) pp. 113–127.

10. Király Eszter: *Érdemi vizsgálódások az ügydöntő határozatok körében.* In: Hack Péter – Király Eszter – Korinek László – Patyi András (szerk.): Gályapadból laboratóriumot: Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, (2015) pp. 281–296.

11. Király Eszter: *A jogerő színeváltozása az új büntetőeljárási törvényben.* Eljárásjogi Szemle, 2. évf. 4. szám (2017) pp. 32–38.

12. Király Eszter: *Az új büntetőeljárási kódex jogerőfelfogása.* In: Menyhárd, Attila; Varga, István (szerk.): 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I. kötet). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest (2018) pp. 499–506.

13. Király Eszter: Véglegesség – avagy az alaki jogerő új ruhája. In: Fazekas Maraianna (szerk): *Jogi Tanulmányok*. ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest (2018) pp. 133–144.

14 Eszter, Király: *The Interpretation of Legal Force in the New Hungarian Code of Criminal Procedure*. ELTE Law Journal, 2. évdolyam (2020) pp. 99–108.

15. Erdei-Király Eszter: *A rendkívüli jogorvoslatok*. .In: Erdei, Árpád; Erdei-Király, Eszter; Gimesi, Ágnes; Hack, Péter; Holé, Katalin; Ignácz, György; Kelemenné, Csontos Laura; Koósné, Mohácsi Barbara Büntetőeljárási jog II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2024. pp. 219–254.

16. Erdei-Király Eszter: *A jogerő*. In: Erdei, Árpád; Erdei-Király, Eszter; Gimesi, Ágnes; Hack, Péter; Holé, Katalin; Ignácz, György; Kelemenné, Csontos Laura; Koósné, Mohácsi Barbara Büntetőeljárási jog II. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2024. pp. 193–217.